

Rychetská, Magdaléna

Historický kontext křesťanské misie v Číně před vznikem Čínské lidové republiky

In: Rychetská, Magdaléna. *Bouřlivý příběh : postavení katolíků v Čínské lidové republice*. Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2023, pp. 22-40

ISBN 978-80-280-0166-7; ISBN 978-80-280-0167-4 (online ; pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.78441>

Access Date: 26. 06. 2024

Version: 20230720

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

2 HISTORICKÝ KONTEXT KŘESŤANSKÉ MISIE V ČÍNĚ PŘED VZNIKEM ČÍNSKÉ LIDOVÉ REPUBLIKY

Nevyhnutelným předpokladem pro porozumění současné situaci křesťanů v čínských společnostech je pochopení historického kontextu a dějinných souvislostí, které postavení katolické církve v Číně formovaly. To znamená, že je důležité dozvědět se více o čínském kulturním vlivu na percepci křesťanství a také sledovat měnící se postoje čínských vládců ke křesťanství. Proto si v této kapitole ve zkratce představíme historii křesťanů v Číně od příchodu prvních misionářů až do vzniku Čínské lidové republiky (ČLR). Historie misí měla formativní vliv na pozdější vztah mezi státem a náboženstvím. Křesťanství se na území dnešní Číny dostávalo postupně – ve čtyřech vlnách: (1) syrsko-palestinské křesťanství, které trvalo od sedmého do poloviny devátého století, následně se do Číny představitelé tohoto křesťanství vrátili ve třináctém století za dynastie Yuan a vytrvali do konce její vlády; (2) františkánská misie přichází ve třináctém století a čelí svému konci již pár desítek let poté; (3) jezuité a následně další řády se v čínském kontextu etablují od šestnáctého století; (4) protestantská misie a obnovení katolické misie po opiových válkách. Tyto misijní vlny si představíme v následující kapitole.

2.1 *Jingjiao*: „Nestoriánské křesťanství“

Křesťanství není čínským náboženstvím; doklady o prvním příchodu křesťanů na území dnešní Číny máme ze 7. století našeho letopočtu.¹ Díky vojenskému

---

¹ V křesťanství existuje tradice, která tvrdí, že v Číně byli křesťané již dříve, za pozdní dynastie Han – kolem roku 60. Tato tradice jako prvního misionáře v Číně uvádí již apoštola Tomáše (narozen v 1. století). Neexistují však důkazy, které by tuto teorii podporovaly. Byly objeveny nálezy náhrobních kamenů, na kterých by snad mohla být křesťanská ikonografie – ale bez písemných pramenů je těžké to

rozšiřování území za dynastie Tang (*Tangchao* 唐朝, 618–907) a otevření zahraničního obchodu po hedvábné stezce² dorazila do císařské Číny i skupina křesťanů. Ti v roce 635 přišli na území Číny a sami se označovali jako náboženství světa (*jingjiao* 景教). Typicky se na tuto církev odkazuje jako na nestoriánství, je však pravděpodobné, že křesťané, kteří žili v Číně v tomto období, nebyli stoupenci učení Nestoria.³ Titul „nestoriánští křesťané“ jim totiž přisoudili až později příchozí katoličtí misionáři, kteří toto označení používali pro širší skupinu křesťanských skupin, které považovali za kacířské. Označení nestoriáni mělo v katolickém kontextu hanlivý význam. Tito východní křesťané pocházeli z Persie, kde vzniklo dynamické misionářské hnutí, které se rozšířilo po Asii.⁴ O těchto křesťanech nevíme mnoho. Informace o jejich příchodu na území Číny získáváme ze stély,⁵ která byla vztyčena poblíž města Chang'anu (长安, dnešní Xi'an 西安). Podle textu na stéle byla postavena v roce 781 mnichem Jingjिंगem (景净). Příběh na stéle popisuje, jak přišli v roce 635 křesťané vedení syrským mnichem jménem Aloben (*Aluoben* 阿罗本) z Římské říše do Chang'anu, hlavního města dynastie Tang. Podle stély čínský císař Taizong (太宗, 598–649, v. 626–649) povolil křesťanskou misi na svém území již tři roky po příjezdu Alobena. Můžeme předpokládat, že vůbec první křesťané přišli do Číny ještě dříve, ale stéla je první písemný doklad o jejich tamní přítomnosti.⁶ Tito křesťané byli v tangské Číně tolerováni, neboť nepředstavovali žádnou politickou hrozbu.⁷

---

potvrdit. To, jestli křesťané v Číně skutečně byli již v prvním století, nemění nic na faktu, že tato mise mohla být neúspěšná, a křesťanská společenství na tomto území nevznikla. Viz Moule, Arthur C. 1930. *Christians in China before the year 1550*. London – New York – Toronto: Society for the Promotion of Christian Knowledge.

2 Hedvábná stezka (*sichou zhi lu* 丝绸之路) odkazuje na obchodní trasy spojující Čínu s Malou Asií a Středozemním mořem. Nejednalo se o jedinou stezku, ale o několik cest, které vedly jak po souši, tak po moři. Pomocí nich docházelo k důležitým kulturním a obchodním výměnám mezi Čínou a Římskou říší, ale také Mezopotámií, Persií a Indií. Celková délka tras činila přibližně 8 000 km.

3 Za nestorianismus se tradičně označuje křesťanský proud navazující na učení konstantinopolského patriarchy Nestoria (381–451), které bylo odsouzeno na prvním koncilu v Efezu roku 431 jako mylné. Pro západní křesťanské tradice je Nestorius v podstatě teolog, který tvrdil, že Ježíš se nenarodil jako Bůh, ale stal se Bohem během svého života. Avšak naše poznání toho, co přesně Nestorius hlásal a jaký byl jeho význam pro východní církve, je ovlivněno narativem, který o Nestoriově prosazovala západní církev. Navíc se termín nestoriánství používal jako hanlivé označení pro skupiny a jednotlivce, které chtěli naráknout z kacířství. Pro více informací doporučujeme Brock, Sebastian. 1996. The 'Nestorian' Church: A Lamentable Misnomer. *Bulletin of the John Rylands* 78(3), 23–35.

4 Halbertsma, Tjalling H. F. 2008. *Early Christian Remains of Inner Mongolia: Discovery, Reconstruction and Appropriation (Sinica Leidensia)*. Leiden: Brill, 3.

5 Stéla o rozšíření náboženství světla Daqin v Číně (*Daqin jingjiao liuxing zhongguo bei* 大秦景教流行中国碑).

6 Ibid., 6–9.

7 Wiest, Jean-Paul. 2004. Setting Roots: The Catholic Church in China to 1949. In Kindopp, Jason a Hamrin, Carol L. (eds.). *God and Caesar in China: Policy Implications of Church–State Tensions*. Washington: Brookings Institution Press, 77–92, tady: 79.

2 Historický kontext křesťanské misie v Číně před vznikem Čínské lidové republiky

Vše, co víme o křesťanství za dynastie Tang, je založeno na informacích objevených na stéle a v devíti dokumentech⁸ nalezených v roce 1900 v jeskyni Mogao (*Mogaoku* 莫高窟) nedaleko Dunhuangu (敦煌) v provincii Gansu (甘肃).⁹ Zdá se, že mezi čínským lidem bylo jen pramálo konvertitů a tato křesťanská skupina zaměřila své aktivity téměř výlučně na cizince, kteří do Číny přicházeli po hedvábné stezce kvůli obchodu.¹⁰

Působení východních misionářů v Číně nemělo dlouhého trvání, neboť již za vlády císaře Wuzonga (武宗, 814–846, v. 841–845) byla všechna nečínská náboženství zakázána. Wuzong podporoval konfuciánskou tradici, a proto vydal několik nařízeních proti cizím náboženstvím. V roce 845 byl uveden v platnost císařský edikt namířený proti všem cizím náboženstvím. Zahraniční náboženští profesionálové se podle ediktu měli přesunout do laické sféry. Tyto represe byly primárně zaměřeny na oslabení buddhistických klášterů. Navzdory tomu, že edikt byl platný pouze jediný rok, pro šíření „nestoriánské“ verze křesťanství znamenal konec misie.¹¹

Kvůli omezením na čínském území se „nestoriánští“ misionáři přesouvali a později se rozšířili hlavně mezi Ujgury, Naimany a také mezi turecko-mongolské kmeny Onguté a Keraité. Od 13. století patřil celý tento kmen, včetně šlechtické vrstvy, k náboženství *yelikewen* (也里可温/也里克温), jak se v této době označovalo křesťanství.¹² Tento termín se používal k označení různorodých křesťanských skupin a nebyl spojen jen s jedinou denominací. Jedná se o překlad tureckého *erke'wiri/ärkägüni*. Někdy se dokonce využíval pro pojmenování cizinců nehanského etnika. Křesťanství bylo v této době vnímáno jako cizí náboženství.¹³

Na základě mírových smluv posílali Keraité své dcery, aby se staly manželkami mongolských vládců. Dokonce velký chán Mongolů Čingischán (Temüdzin, 1162–1227) přijal tři dcery z kmene Keraitů jako manželky pro sebe, pro svého nejstaršího syna (Džoci) a jednu pro svého čtvrtého syna (Tolujchán). Manželka Tolujchána jménem Sorkaktani-Beki se jako křesťanka stala matkou tří budoucích vládců. Mezi nimi byl i Kublajchán (1215–1294), který založil dynastii Yuan (*yuanchao* 元朝, 1271–1368) a v roce 1279 přesídlil hlavní město mongolské říše na území Číny. To však neznamená, že by Kublajchán sám konvertoval ke křesťan-

8 Malý počet dochovaných dokumentů o křesťanství dokazuje, že nebylo příliš rozšířené.

9 V roce 1900 byly nalezeny dokumenty v jeskyních v Dunhuangu. Tento objev je jedním z nejvýznamnějších archeologických nálezů 20. století. V jeskyních byly zapečetěny náboženské a filozofické texty, umělecké sošky a malby.

10 Více o této verzi křesťanství v čínském prostředí Malek, Roman (ed.). 2006. *Jingjiao: The Church of the East in China and Central Asia*. Sankt Augustin: Collectanea Serica.

11 Riboud, Pénélope. 2001. Tang. In Standaert, Nicholas (ed.). *Handbook of Christianity in China, Volume One: 635–1800*. Leiden: Brill, 1–42: tady 8.

12 Moule, *Christians in China...*, 218.

13 Halbertsma, *Early Christian Remains...*, 11.

ství. Dá se dokonce předpokládat, že ho víra jeho matky nijak neovlivnila – avšak pro křesťany to znamenalo, že za dynastie Yuan mohli volně praktikovat svou víru a opětovně představit křesťanství čínskému obyvatelstvu.¹⁴

2.2 Františkánské misie 13. století

V polovině 13. století vyslal papež Inocenc IV. (cca 1195–1254, pontifikát 1243–1254) výpravu v čele s italským františkánem Giovannim Carpinim (1182–1252) za mongolským chánem jako reakci na vojenský vpád Mongolů do Evropy. Papež chtěl navázat vztahy mezi Svatým stolcem a Mongoly.¹⁵ V letech 1245 až 1253 poslal Inocenc IV. k Mongolům celkem čtyři diplomatické a náboženské misie, které byly vedeny františkánskými mnichy a dorazily až do hlavního města mongolské říše Karákorum.¹⁶ Navzdory snaze papeže byly tyto misie neúspěšné. Chán Güyük namísto spolupráce vyžadoval podřízení Svatého stolce Mongolům. Na konci 13. století byli však do Číny vysláni další misionáři. Prvním úspěšným katolickým misionářem byl františkán Jan z Montecorvina (Giovanni de Montecorvino, 1247–1328), který přijel v roce 1293 do Chánbaliku a následně zůstal v Číně, aby šířil křesťanství. Na mongolský dvůr ho vyslal papež Mikuláš IV. (1227–1292, pontifikát 1288–1292). Podobně jako „nestoriánští“ křesťané si i katolíci misionáři užívali výhod a tolerance mongolského dvora – byli pod ochranou císaře a také dostávali plat. Mohli se tak volně věnovat misijní činnosti. Podařilo se jim vybudovat kostely například v Hangzhou 杭州, Zaitun (dnešní Quanzhou 泉州) a Yangzhou 扬州.¹⁷

V době svého misijního působení poslal Montecorvino do Říma zprávy s žádostí o další misionáře a pomocníky a jeho misie se stala hlavním soupeřem „nestoriánů“ v šíření křesťanství v Číně. Nicméně musel čekat dlouhých jedenáct let, než přijeli další bratři z Evropy. Montecorvino se také primárně nesnažil konvertovat čínské obyvatelstvo, jeho misie byla zaměřena na konverzi „nestoriánských“ křesťanů¹⁸ z řad císařského dvora.¹⁹ Po Montecorvinově smrti se již katolická

14 Křesťanství za dynastie Yuan podrobně představuje Halbertsma, *Early Christian Remains...*

15 Navíc papež doufal, že by mohl navázat strategické spojení proti rozpínající se Osmanské říši. V této době byly také rozšířeny příběhy o bájném Království svatého Jana – kněze, o kterém se věřilo, že se nachází na Dálném východě. Papežský stolec dokonce obdržel několik dopisů z tohoto království, jednalo se však o padělky.

16 Karákorum bylo hlavním městem Mongolské říše až do doby, kdy Kublajchán dobyl čínské císařství a ustanovil hlavním městem Khanbalik, což je dnešní Peking.

17 Wiest, *Setting Roots: The Catholic Church in China...*, 81.

18 Jednalo se o asyrské a armenské křesťany.

19 Bays, Daniel H. 2012. *A New History of Christianity in China*. Chichester – West Sussex: Wiley-Blackwell, 14.

2 Historický kontext křesťanské misie v Číně před vznikem Čínské lidové republiky

misie dále nerozvíjela a katolicismus z Číny do poloviny 14. století úplně vymizel. Bylo to způsobeno jak nedostatkem nových misionářů, tak morovou epidemií šířící se v Evropě od roku 1348, která způsobila, že Svatý stolec neměl zájem ani prostředky vysílat další misie.²⁰

Po pádu dynastie Yuan (1368) se situace pro všechny křesťany v Číně zhoršila – jak pro představitele katolické misie, tak pro „nestoriánské“ křesťany. Jejich specifické postavení na císařském dvoře skončilo společně s mongolskou dynastií, a misijní snažení bylo stále více a více omezováno různými císařskými předpisy. Hanská elita vnímala křesťanství jako cizí náboženství spjaté s padlou dynastií Yuan, a proto měla odmítavý postoj ke všem jeho formám.²¹ Až do doby příchodu jezuitské misie v 16. století se křesťanství v čínském kontextu neudrželo.²²

2.3 Jezuité v Číně – první stálá křesťanská misie²³

Proč se křesťanská misie v Číně obnovila až v 16. století? Nejdůležitějším faktorem je to, že se situace v Evropě změnila. V období reformace neměla katolická církev mnoho prostředků na posílání misionářů do zahraničí. Avšak následně, společně s portugalským a španělským kolonialismem a vznikem nových řeholí, vidíme opětovný rozkvet misí v Asii. Jedním z nově vzniklých řádů, který se zaměřoval na misijní činnost, je také Tovaryšstvo Ježíšovo neboli jezuité (latinsky *Societas Iesu*).²⁴ Tento řád byl moderním a inovativním směrem katolické církve, který patřil přímo pod Svatý stolec.²⁵ Podporoval větší misijní činnost, dokonce až „agresivní“ úsilí o evangelizaci celého světa. Jedním ze zakládajících členů řádu byl také František Xaverský (1506–1552), který odešel na misii do Indie, později zahájil misii také v Japonsku a pokusil se dostat i do Číny. Nezáskal však povolení a kvůli nemoci zemřel ještě před naplněním své tužby založit katolickou misii v Číně. Až

---

20 Charbonnier, Jean-Pierre. 2007. *Christians in China: A.D. 600 to 2000*. San Francisco: Ignatius Press, 69–100.

21 Lian, *Redeemed by Fire...*, 4.

22 Podrobně se františkánským misím věnuje Vladimír Liščák ve své knize Liščák, Vladimír. 2015. *Františkánské misie v Číně (13.–18. století)*. Praha: Academia.

23 Českému čtenáři je dostupná literatura zabývající se jezuitskou misí v Číně: Liščák, Vladimír. 2016. Počátky jezuitské mise v Číně. *Anthropologia Integra* 7(2), 57–65; Liščák, Vladimír. 2017. *Mezi tolerancí a intolerancí: První dvě století novověkých katolických misí v Číně*. Praha: Academia.

24 Tovaryšstvo Ježíšovo je mužský řeholní řád římskokatolické církve. Tento mnišský řád založil ve Španělsku v roce 1534 Ignác z Loyoly (1491–1556). Jezuité se zaměřují na pastorační, vzdělávací a misijní činnost.

25 Wiest, *Setting Roots: The Catholic Church in China...*, 82.

asi o 30 let později se jezuitům podařilo získat povolení pro vstup do Číny a tam následně zahájit svoji misii.²⁶

Zásadní zlom pro katolickou misii v Číně představoval rok 1557, kdy Portugalci založili Macao jako místo, kde se mohli zahraniční obchodníci trvale usadit. V té době totiž nesměli cizinci trvale pobývat v Číně. Kromě obchodního významu Macao také představovalo nový výchozí bod pro misijní snahy. V rámci snažení Svátého stolce o získání většího vlivu v Asii papež v roce 1573 jmenoval generálním představeným jezuitů a asijské misie Itala Alessandra Valignana (1539–1606). Taktéž další jezuité vysílání Svátým stolcem byli Italové – čímž se Svátý stolec snažil oslabit politickou kontrolu daného území jak Portugalců, tak Španělů.²⁷

Valignano si uvědomil příležitost, kterou založení Macaa představovalo. Vyslal do něho italského misionáře Michaela Ruggieriho (1543–1607), aby se naučil tamní jazyk a zvyky. Ruggieri byl velice nadaný a dokázal se naučit čínsky za velmi krátkou dobu. To fascinovalo místní Číňany a zajistilo mu to popularitu. Tato fascinace byla jedním z faktorů, které pomohly katolické misii získat trvalý vstup do Číny – v roce 1583 Ruggieri skutečně získal povolení ke vstupu a usídlení v Guangdongu 广东 pro sebe a omezený počet misionářů. Jedním z misionářů, kteří následovali Ruggieriho do Guangdongu, byl Matteo Ricci (v čínštině: Li Madou 利玛窦, 1552–1610), který se následně stává symbolem úspěšné katolické misie v Číně.²⁸ Jezuité byli skutečně úspěšní – založili katolické komunity v provinciích Jiangsu 江苏, Zhejiang 浙江, Fujian 福建, Guizhou 贵州, Sichuan 四川, Shanxi 山西 a Shaanxi 陕西s počtem věřících kolem 217 000 v roce 1815.²⁹

Největší rozmach křesťanské misie v Číně tak přišel v 16. a 17. století. Jezuitští misionáři zpočátku využívali misijní strategii „shora dolů“ – soustředili své úsilí nejdříve na vzdělanou elitu, protože věřili, že po konverzi elitních představitelů společnosti se ke katolické víře přikloní i většina obyvatelstva. Doufali dokonce, že se jim podaří konvertovat členy císařského dvora. To měla být cesta k obrácení celé země na křesťanství. Císařský dvůr si skutečně jezuitů cenil, konkrétně jejich znalostí v oblasti kartografie a astronomie.

Jezuité také zavedli novou misijní strategii – akomodaci. Strategie akomodace byla založena na úsilí co nejlepšího přizpůsobení křesťanské nauky lokálnímu publiku. O tuto novou taktiku se zasloužil především Alessandro Valignano, který kladl důraz na znalost jak lokálního jazyka, tak kultury a reálií.³⁰ Valignano akomodaci

26 Bays, *A New History of Christianity...*, 19; Brockey, Liam Matthew. 2007. *Journey to the East: The Jesuit Mission to China, 1579–1724*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 2.

27 Wiest, *Setting Roots: The Catholic Church in China...*, 82–83.

28 Bays, *A New History of Christianity...*, 20; Brockey, *Journey to the East...*, 30–31.

29 Wiest, *Setting Roots: The Catholic Church in China...*, 83.

30 Brockey, *Journey to the East...*, 25–31.

2 Historický kontext křesťanské misie v Číně před vznikem Čínské lidové republiky

zavedl v Japonsku a aktivně podporoval Ricciho pro její uplatnění v čínském kontextu.³¹

Mateo Ricci se chtěl zalíbit císařskému dvoru, a proto po příchodu odložil svůj mnišský hábit a začal se odívat jako buddhistický mnich. Chtěl následovat místní kulturu a doufal, že tento přístup bude lepším výchozím bodem pro misii jezuitů. Rovněž předpokládal, že buddhističtí mniši mají stejný společenský status jako mniši v Evropě. Avšak nebylo tomu tak, až později Riccimu jeho přítel ze vzdělané čínské úřednické vrstvy poradil, aby se raději oblékal jako čínský úředník – mandarín.³² Ricci se poprvé objevil v šatech čínského učence až dvanáct let po svém příchodu, v květnu 1595.³³ Kromě znalosti jazyka se začal také vzdělávat podle čínského stylu – učil se klasická díla konfucianismu a doufal, že ho díky vzdělanosti přijmou nejvyšší elitní kruhy. A tak začal působit hlavně jako moralista, vědec a filozof – nebyl vnímán jako misionář. Díky přístupu Ricciho trvalo poměrně dlouho, než si čínští učenci uvědomili, že je to misionář se snahou přivést je ke Kristu. Mnoho čínských vzdělanců skutečně netušilo, že byl Ricci misionářem. Například literát Li Zhi (1527–1602) napsal o Riccim v listě svému příteli (1637):

Avšak, vskutku nevím, proč tu [Mateo Ricci] je. Myslím, že by bylo velice hloupé, kdyby chtěl nahradit naše učení o vévodovi ze Zhou a Konfuciovi. Takže to určitě nebude ten důvod.³⁴

Ricci si byl dobře vědom své popularity. V jeho denících se dočteme pět důvodů, pro které byl známý mezi čínskými úředníky:

- 1) protože věděl, jak mluvit a psát v čínštině;
- 2) naučil se nazpaměť konfuciánský kánon;
- 3) byl skvělý matematik;
- 4) přinesl mnoho nových a vzrušujících předmětů ze Západu, které přitahovaly pozornost (například hodinky, obrazy, knihy);
- 5) a až úplně na závěr pro svou křesťanskou víru.

Dokonce i Ricci sám si uvědomoval, že to nebyla jeho víra, co ho proslavilo, i když to byla misie, co bylo jeho primárním cílem.

---

31 Tuto strategii využívali jezuité i jinde. Například o půl století později ji používal Robert Nobili (1577–1656) v Indii. Pro více informací o jezuitech v Indii viz Županov, Ines G. 1999. *Disputed Mission. Jesuit Experiments and Brahmanical Knowledge in Seventeenth-century India*. New Delhi: Oxford University Press.

32 Gernet, Jacques. 1985. *China and the Christian Impact: a Conflict of Cultures*. Cambridge: Cambridge University Press, 19–26.

33 Brockey, *Journey to the East...*, 25.

34 Li, Zhi. 1975. *Xu fenshu* 續焚書. Peking: Zhonghua, 35.

Kromě využití vědy k přilákání potenciálních konvertitů začal Ricci interpretovat konfucianismus jako padlou verzi křesťanství. Kázal, že původní Konfuciova nauka byla v souladu s učením Ježíše Krista, ale postupem času byla zkažena pod vlivem nánosů buddhismu a neokonfucianismu. Pokusil se přesvědčit své posluchače a následovníky, že křesťanství je pouze návratem ke „skutečnému konfucianismu“. Pro svou argumentaci si Ricci přizpůsobil konfuciánské texty a reinterpretoval je tak, aby potvrdzovaly jeho křesťanskou nauku. Například vnímal synovskou oddanost (*xiao* 孝)³⁵ jako nutnost uctívat nebeského otce – tedy křesťanského Boha, následně vládce a pozemského otce.

V roce 1603 se v Macau konala katolická konference a způsob misie, kterou zastával Mateo Ricci, byl oficiálně přijat katolickou církví. Oficiálním přístupem k misii v Číně se stala akomodace – tedy přístup přizpůsobení misie místní kultuře a proces nepřímé evangelizace shora dolů prostřednictvím výuky vědy a techniky nebo tolerance ke konfuciánským morálním hodnotám a rituálům. Ricci byl u císařského dvora vítán a v roce 1602 získal povolení k trvalému pobytu v Peking. Bylo to poprvé od dynastie Yuan, kdy křesťanský misionář obdržel takové povolení. Navzdory všem jeho úspěchům však počty obrácených ke křesťanské víře nestoupaly, a už vůbec ne mezi vzdělanou elitou.

Největším úspěchem byla konverze tří úředníků, tzv. „tři pilíře evangelizace“ (*sheng jiao san zhushi* 聖教三柱石): Xu Guangqi 徐光启 (1562–1633, pokřtěn Pavel v roce 1603), Li Zhizao 李之藻 (1565–1630, pokřtěn Leon v roce 1610), Yang Tingyun 楊廷筠 (1557–1627, pokřtěn Michal v roce 1612).³⁶

V elitních kruzích však stále více zněly hlasy odsuzující Ricciho a křesťanskou nauku:

Barbaři jednomyslně tvrdí, že jejich Nejvyšší Pán je totožný s Nebesy, která Číňani uctívají. A ti, co následují jejich doktrínu, taktéž tvrdí: „Naše Čína vždy vzdávala poctu Nebesům.“

Avšak zároveň tito barbaři vydali knihu Doktrína Pána Nebes, ve které je jasně napsané, že jejich Nejvyšší Pán se narodil v konkrétním roce za vlády císaře Ai dynastie Han, že jeho jméno je Ježíš [Yesu] a že jeho matka se jmenovala Marie [Yalima/Maliya]. Takže je to jen barbar západních moří.

35 Synovská oddanost je etický koncept hluboce zakořeněný v tradiční čínské společnosti. Odkazuje na nutnost sloužit rodičům a uctívat nejen je, ale také vládce a snahu dosáhnout dobrého statusu ve společnosti. Pro křesťany byl problematickým prvkem synovské oddanosti fakt, že jako služba a úcta vůči rodičům se chápalo také tradiční rituální jednání po smrti rodičů. Předkům se vytvářely rituální tabulky se jmény, kterým se následně obětoval například pokrm, ale také duchovní peníze a předměty. Tyto tradice se jezuité snažili interpretovat v rámci křesťanské víry jako úctu vůči rodičům. Avšak později byly označeny za pohanské rituály.

36 Gernet, *China and the Christian Impact...*, 22–54.

2 Historický kontext křesťanské misie v Číně před vznikem Čínské lidové republiky

Taktéž říkají, že zemřel ukřižováním zlými úředníky na konstrukci v tvaru znaku čísla deset. Takže je to jen barbarský zločinec odsouzený na smrt. Jak by mohl být odsouzený barbarský zločinec nazývaný Nejvyšším Pánem? V jejich argumentech jdou tak daleko, že dokonce tvrdí, že Nejvyšší Pán sestoupil, aby se narodil v Západním království. A oni mají tu drzost škodit uším císaře těmito lživými prohlášeními, která jsou tak proti slušnosti! Skutečně věří, že v naší Číně si nikdo nevšimne jejich lží?³⁷

Poté, co čelili misionáři neúspěchu mezi elitními vrstvami, přesunuli své evangelizační snahy na širší masy. Obyčejní Číňané neměli zájem o složité dogma, ale byli okouzleni křesťanskými symboly, náboženskými předměty, rituály a procesími. Záhy poté však i císařský dvůr vyjádřil nevoli, protože neschvaloval, aby jakékoli náboženství bylo pod dohledem cizinců. Následovalo pronásledování křesťanů mezi lety 1616–1623, kdy bylo všem zahraničním křesťanům nařízeno vrátit se do Macaa. Pronásledování začalo v Nankingu v roce 1616, kdy Shen Que (沈淮, ?–1624), zástupce ministerstva obřadů, napsal kritickou zprávu o křesťanství. Shen Que byl zjevně úplně první, kdo porovnal křesťanství s heterodoxními sektami (*xiejiao* 邪教). Po nějaké době bylo misionářům dovoleno vrátit se zpět. V roce 1665 však došlo k dalšímu vyhoštění křesťanů a téměř všichni misionáři byli vyhnáni do Macaa nebo Kantonu (Guangzhou 广州). Křesťanství podle konfucianů ohrožovalo státní ideologii a přinášelo cizí západní vlivy. Misionáři byli také obviňováni ze zahraniční špionáže. Ale díky mladému císaři Kangximu 康熙 (1654–1722, vládl od roku 1661) byla situace opět uvolněna. Sám císař měl na svém dvoře několik jezuitů, a vlámský jezuita Ferdinand Verbiest (1623–1688) byl dokonce jeho tutorem.³⁸ Kangxi byl jezuitům nakloněn a 22. března 1692 vydal toleranční edikt, ve kterém oficiálně povolil katolické křesťanství. Misionáři byli tak nadšeni příznivým přístupem Kangxiho, že dokonce zase začali doufat, že obrátí samotného císaře. Pravděpodobně však Kangxi na tuto možnost nikdy ani nepomyslel.³⁹ Důležitější než plané naděje na konverzi císařského dvora bylo snažení jak jezuitů, tak později dalších řeholních řádů o vytváření místních katolických společenství. Po roce 1700 totiž většina úsilí misionářů směřovala k obrácení venkovského obyvatelstva. Jezuité učili čínské muže, kteří se stávali katechety (*jiaotou* 教头) a vedoucími místních farností (*huizhang* 会长). Ti pak oslovovali nejen členy své rodiny, ale stali se důležitým prostředkem pro konverzi členů místních komunit. Díky propracovanému aparátu a znalosti čínského jazyka se jezuitům povedlo etablovat křesťanství v čínských rodinách.

37 Xu, Changzhi (ed.). 1639. *Poxie ji* 破邪集 [Antologie spisů odhalujících heterodoxii], svazek II. Mito: Kodokan, 22a-b.

38 Lian, *Redeemed by Fire...*, 5.

39 Pro více informací doporučujeme Wardega, Arthur K. a Saldanha, Antonio Vasconcelos de (eds.). 2012. *In the Light and Shadow of an Emperor: Tomas Pereira, SJ (1645–1708), the Kangxi Emperor and the Jesuit Mission in China*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

2.3.1 Spor o rity

Do roku 1633 byli jezuité jediným křesťanským řádem v Číně. Ale po tomto datu Svätý stolec povolil vstup do Číny dalším mnišským řádům.⁴⁰ Během tohoto období dorazilo do Číny přibližně 30 nových misionářů, a tak v roce 1701 bylo v Číně až 140 katolických misionářů. Většina z nich se zabydlela v hlavním městě, kde se snažila konvertovat místní nevzdělané venkovské obyvatelstvo.⁴¹

Až do smrti Matea Riccioho žádný z misionářů nezpochybňoval jeho misijní strategii akomodace. Situace se však obrátila po jeho smrti, kdy někteří začali věnovat více pozornosti názorům šířeným o křesťanství mezi čínským obyvatelstvem. V tomto období začal Svätý stolec dostávat mnoho zpráv od konkurenčních řádů informujících o chybách, kterých se čínští křesťané měli dopouštět a které jim jezuité tolerovali.⁴² Nově příchozí misionáři byli zhrozeni povolenou praxí uctívání předků pomocí tabulek a obětí, které se až příliš podobalo pohanským rituálům. Informovali Svätý stolec také o případech, kdy čínští křesťané vedle sebe uctívali lokální božstva spolu s Ježíšem Kristem. To vše vyvrcholilo v takzvaném sporu o čínské rity.⁴³

Ústřední otázky, které spor o čínské rity řešil, byly:⁴⁴

(1) Měly by být termíny *Shangdi* 上帝 a *Tian* 天 používány jako označení pro křesťanského Boha? V reakci na kritické hlasy se na konferenci v Jiadingu 嘉定 v roce 1628 rozhodlo, že výraz *Shangdi* 上帝 by neměl být používán jako jméno křesťanského boha. Termín byl vnímán jako zavádějící, protože se také používal v zavedených čínských náboženských tradicích a jeho používání v křesťanství by mohlo vést k nepochopení nové víry a záměně. Na konferenci padlo jasné rozhodnutí – čínský výraz označující Boha Otce bude *Tianzhu* 天主. Následně byl přepsán ve všech katolických spisech kromě knih, které napsal sám Mateo Ricci. Faktem však je, že i později jezuité termín *Shangdi* nadále používali. Dodnes je také používán v protestantských církvích.⁴⁵

(2) Mělo by být konvertitům dovoleno uctívat své předky tradičními čínskými rituály? Kult předků byl v čínské kultuře tak významný a silně zakořeněný, že ho jezuitští misionáři povolovali, aby měli větší úspěch při misii. Avšak již od pří-

40 Bays, *A New History of Christianity...*, 23–34.

41 Wiest, *Setting Roots: The Catholic Church in China...*, 85.

42 Bays, *A New History of Christianity...*, 22.

43 Tyto zprávy byly mimo jiné také projevem rivality mezi jednotlivými řády. Nejednalo se o nic jedinečného pro čínské prostředí. Naopak, rivalita a vzájemné očerňování konkurenčních řádů před papežským stolicem s cílem získat více podpory a pravomocí v misijní oblasti se děly i v jiných oblastech.

44 Liščák, *Počátky jezuitské mise...*, 62–64.

45 Spory o rity se netýkaly jen Číny, ale také například Indie, kde se někteří jezuité stylizovali do role bráhmanů. Následně je za to konkurenční řády taktéž kritizovaly. Snažily se mimo jiné oslabit vliv jezuitů v Evropě.

chodů dalších řádů v 17. století začala být tato tradice kritizována a postoje jezuitů byly zpochybňovány.⁴⁶ Jedním z prvních kritiků této metody byl otec Niccolo Longobardo (1559–1654). Zatímco jezuité interpretovali kult předků jen jako úctu vůči rodičům, kritici ho označovali za pohanský rituál.

(3) Může se povolit věřícím účastnit se obřadů v Konfuciově chrámu? Jezuité omlouvali účast čínských konvertitů na konfucianských rituálech jako součást sekulární občanské poslušnosti, kdy rituály vnímali jako státní ceremoniály. Oproti nim je františkáni a dominikáni kriticky odsoudili jako pohanské náboženské zvyklosti.⁴⁷

Spor o rity nebyl jen záležitostí evropských teologů, ale měl svou odezvu také ve Svatém stolci. V roce 1645 papež Inocenc X. (1574–1655, pontifikát 1644–1655) zakázal uctívání předků spolu s dalšími čínskými rituály pro všechny katolíky. Později však tyto rituály byly povoleny papežem Alexandrem VII. (1599–1667, papežem v letech 1655–1667). A po 60 letech diskusí byly čínské rity v roce 1704 opětovně zakázány papežem Klementem XI. (1649–1721, pontifikát 1700–1721). Rozhodnutí úplně zakázat strategii akomodace představenou Riccim může působit ironicky, vždyť bylo vyhlášeno jenom osm let po tom, co čínský císař Kangxi v roce 1692 povolil křesťanství (právě v „Ricciho“ formě).⁴⁸

Jako následek papežského rozhodnutí byla v roce 1705 vyslána delegace ze Svatého stolce do Číny, aby informovala císaře i misionáře o rozhodnutí Apoštolského stolce. Císař Kangxi nebyl touto informací vůbec potěšen a jeho odpověď z roku 1706 byla radikální. Povolil v Číně působit pouze těm misionářům, kteří následovali Ricciho způsob akomodace, zatímco všichni ostatní byli deportováni. V roce 1707 Svatý stolec odpověděl tím, že misionáři, kteří se podřídili císařskému rozkazu, byli exkomunikováni. Spor o rity byl nakonec ukončen synem císaře Kangxiho Yongzhengem 雍正(1678–1723, v. 1723–1735), který křesťanství v jakékoli formě definitivně zakázal. Křesťanství bylo označeno za heterodoxní a nebezpečnou sektu a toto označení nepozbylo dříve než v roce 1840. Takto kontroverze o čínských obřadech oficiálně ukončila misie v Číně na několik desetiletí.⁴⁹ To však neznamená, že by v Číně nezůstali žádní misionáři. V roce 1800 nelegálně zůstávalo na čínském území kolem 26 misionářů. Navíc přibližně 15 dalších mělo povoleno přebývat na císařském dvoře, kde byli ceněni pro své znalosti a umělecké nadání.⁵⁰

46 Gernet, *China and the Christian Impact...*, 31–32.

47 Dominikáni byli proti tomu, aby se termíny *Shangdi* 上帝 (pán shora) nebo *Tian* 天 (nebesa) používaly pro označení křesťanského Boha. Proto poslali zprávu papeži Klementovi XI.

48 Wiest, *Setting Roots: The Chatholic Church in China...*, 85.

49 Wei, Sophie L.-C. 2018. Jesuit and Protestant Use of Vernacular Chinese in Accommodation Policy. In Cañizares-Esquerro, Jorge; Maryks, Robert A. a Hsia, Ronnie P.-C. *Encounters between Jesuits and Protestants in Asia and the Americas*. Leiden: Brill, 73–89: tady 75.

50 Gernet, *China and the Christian Impact...*, 181–188; Bays, *A New History of Christianity...*, 28–31.

2.4 Křesťanství za pozdní dynastie Qing

I když v 18. století dynastie Qing (*qingchao* 清朝, 1644–1911) křesťanství oficiálně zakázala, křesťanství z Číny už nikdy úplně nevytizelo. Někteří misionáři v Číně navzdory zákazu zůstali a noví se na čínské území navzdory omezením také dokázali dostat. Důležitou změnou, která křesťanským misím pomohla, bylo, že se oproti misím v 13. století křesťanství alespoň částečně rozšířilo mezi místním obyvatelstvem; od 17. století existovaly lokální skupiny čínských křesťanů. Po oficiálním císařském zákazu bylo v Číně přibližně 210 000 katolíků. Navzdory zákazu a perzekucím se počet katolíků do roku 1840 zvýšil na 264 000, přičemž celkový počet kněží a biskupů se téměř zdvojnásobil.⁵¹

Během klidnějšího období mohli křesťané otevřeně praktikovat svou víru, přičemž vládní úředníci pronásledovali spíše zahraniční misionáře než místní čínské věřící. Cizinci byli nejen snáze rozpoznatelní, ale také představovali větší hrozbu pro císařství. To byl důvod, proč se zahraniční kněží nemohli zdržet na jednom místě po delší dobu. Během svých krátkých návštěv vykonávali svátosti, jako je zpověď, udělování eucharistie, křest, oddávání a podobně. Bez možnosti zahraničního dohledu byla postupně zodpovědnost za místní křesťanské komunity předávána čínským kněžím. Těch bylo původně velice málo – na začátku 18. století bylo vysvěceno jenom 6 kněží. Ale kvůli nutnosti zachovat misii i po zákazu šíření křesťanství v roce 1724 se počty čínských kněží zvyšovaly. Před opětovným otevřením Číny zahraničním misionářům představovali čínští lokální kněží dvě třetiny z celkového počtu 75 misionářů působících na tomto území.⁵²

Také to znamenalo míšení křesťanské víry s místními náboženskými tradicemi. Jak poznamenal historik asijských misí Arnulf Camps, během této doby „čínští katolíci vytvářeli vlastní verzi křesťanství.“⁵³ Čínští křesťané kladli mnohem větší důraz na synovskou oddanost a kult uctívání předků. A to vše navzdory oficiálnímu zákazu Apoštolského stolce. Avšak Svatý stolec se svými předpisy byl příliš daleko, a tak se místní komunity mohly více soustředit na své vlastní potřeby. Tyto nově vzniklé křesťanské skupiny se vyznačovaly milenialismem, který byl také propojen s tradičními čínskými kultury. Vůdci skupin byli Číňané, kteří měli pouze základní vzdělání v katechezi, a křesťanským textům tak dávali nový význam a interpretaci. Komplikované teologické dogma nebylo pro lidi rozhodující, rozhodovaly symboly a rituály, které se staly nezbytnou součástí jejich křesťanského života. Bohaté katolické rody vytvářely novou elitu, která zastávala nejen úkol duchovních vůdců, ale také se stala představenstvem ve světských záležitostech. Vznikala tak alterna-

51 Wiest, *Setting Roots: The Catholic Church in China...*, 86.

52 Camps, Arnulf. 2010. *Catholic Missionaries (1800–1860)*. In Tiedemann, Gary T. (ed.). *Handbook of Christianity in China: Volume Two: 1800 to the Present*. Leiden – Boston: Brill, 115–132: tady 115.

53 Wiest, *Setting Roots: The Catholic Church in China...*, 86.

tivní elita v opozici vůči tradičním bohatým čínským rodům. V těchto komunitách měly specifické postavení ženy. Ty byly tradičně vyloučené z veřejného života, a tak často nacházely útěchu v katolických komunitách. V těch (na rozdíl od Evropy) měly možnost zastávat hlavní vůdčí roli. Ještě pod taktovkou zahraničních misionářů byly čínské ženy školeny v katechismu, aby mohly evangelizovat další ženy, ke kterým se katolický kněz jako muž nemohl přiblížit.⁵⁴ V tradiční čínské společnosti bylo totiž nemyslitelné, aby se mužský kněz setkal s čínskými ženami. Později, bez dozoru zahraničních kněží, začaly tyto trénované ženy často působit jako duchovní vůdkyně křesťanských komunit.⁵⁵

Když se však zahraniční misionáři v první polovině 19. století vrátili, snažili se obnovit svou předchozí kontrolu nad místními komunitami a zasazovali se o evropský model. Proto začalo docházet k roztržkám a konfliktům mezi nimi a novou místní křesťanskou elitou, která nyní měla svou vlastní identitu a nebyla ochotna uznat autoritu navrátilivších se katolických misionářů.⁵⁶ Někdy tyto konflikty eskalovaly až k násilným střetům. Situaci zhoršoval také fakt, že zahraniční misionáři nedůvěřovali čínským duchovním a zdráhali se jmenovat čínské biskupy. To byla obrovská překážka pro vytváření místní katolické obce.⁵⁷

V tomto období se křesťané také stávali terčem útoků císařského dvora, když se vládce pokoušel potlačit jakoukoliv náboženskou vzpouru. Příkladem je například povstání Bílého lotosu⁵⁸ nebo pozdější povstání Osmi trigramů⁵⁹, kdy rebelové téměř dosáhli Zakázaného města, a tudíž ohrozili císařský dvůr. Proto byly následně pečlivě sledovány všechny náboženské skupiny – zejména ty, které byly označeny jako heterodoxní. Mezi těmito skupinami také figurovalo křesťanství, a mnoho katolických kněží a zahraničních misionářů bylo proto uvězněno a popraveno. Císařský dvůr je navíc podezřívá ze zahraniční špionáže.⁶⁰

---

54 Camps, *Catholic Missionaries...*, 116.

55 Jezuité podporovali čínské ženy, aby zůstávaly pannami a v čistotě pomáhaly šířit víru mezi čínskými ženami. První kontakt s těmito ženami byl prostřednictvím čínských katechetů, kteří konvertovali například své sestry.

56 Bays, *A New History of Christianity...*, 32–34.

57 Whyte, Bob. 1988. *Unfinished Encounter: China and Christianity*. London: Collins, 117.

58 Camps, *Catholic Missionaries...*, 118.

59 V průběhu povstání Bílého lotosu rolníci jako představitelé rebelie chtěli svrhnout dynastii Qing. Při mobilizaci odkazovali na buddhistickou nauku a slibovali brzký příchod budoucího Buddha Majtré-ji a obnovení předcházející dynastie Ming (*mingchao* 明朝, 1368–1644). Dynastie Qing nebyla totiž čínského původu, a proto mnozí doufali v její sesazení. Povstání proběhlo v letech 1796–1804, a qingské dynastii se ho podařilo potlačit až za vlády císaře Jiaqinga (嘉庆, 1760–1820, vládl v letech 1796–1820).

60 Povstání Osmi trigramů vypuklo v roce 1813, jeho představitelé volně navazovali na myšlenky Bílého lotosu.

2.4.1 Opiové války

Jelikož mnoho zahraničních obchodníků projevilo zájem obchodovat na čínském trhu, tak se již od 16. století z Číny do celého světa vyvážel hlavně čaj a hedvábí. Avšak Čína kontrolovala obchod a podporovala hlavně vývoz, byla totiž uzavřená. Proto v průběhu následujících dvou století vlastnila Čína celosvětově největší množství stříbra. Od roku 1759 mohli Evropané obchodovat výlučně v jediném čínském přístavu, a tím byl Kanton.⁶¹

Od druhé poloviny 18. století Britská východoindická obchodní společnost⁶² skupovala velké množství čínského čaje a snažila se přimět Čínu, aby také nakupovala od Britů. Z toho důvodu vyslala do Číny diplomatické misie, ty však nebyly úspěšné. Císařský dvůr je vždy odmítl, neboť se nezajímal o vnější svět, ale naopak jenom primárně o udržení vlastní moci. Britům se však podařilo najít způsob, jak přinutit Čínu, aby otevřela obchod – prodejem opia. Britové začali podporovat dovoz opia z Indie do Číny na soukromých britských a indických lodích. Čínské obyvatelstvo rychle propadlo kouření opia, a proto již Britové nemuseli v Kantonu platit za čaj stříbrem. Místo toho platili opiem. Tato situace znamenala nejen odliv stříbra a oslabení čínské ekonomiky, ale také rostoucí závislost čínského obyvatelstva na opiu. Ta vedla k dalším problémům. Čínští rolníci začali pěstovat opium na úkor zemědělských plodin, což vedlo k úbytku orné půdy – a společně s nárůstem obyvatelstva⁶³ – k nedostatku potravin. Císařský dvůr tedy zakázal obchod s opiem. Avšak Britové v té době byli ve vojenské přesile, a když konflikt vyvrcholil ve vojenských střetech v letech 1839–1842, dynastie Qing čelila ponižující prohře.⁶⁴ Dynastie musela 29. srpna 1842 podepsat nevýhodnou Nankingskou smlouvu (*Nanjing tiaoyue* 南京条约), ve které legalizovala obchod s opiem a dále zavedla tyto změny pro Čínu:⁶⁵

(1) zaručení extraterritoriality – zahraniční subjekty na území dynastie Qing nespadaly pod jurisdikci císařství, nýbrž pod zahraniční konzuláty;

61 Janz, Denis R. 1998. *World Christianity and Marxism*. New York a Oxford: Oxford University Press, 124.

62 Takzvaný „kantonský obchod“ fungoval následovně: císařský dvůr jmenoval vybrané čínské obchodní rodiny, aby dohlížely na zahraniční kupce. Ty se tak staly garanty nad jednotlivými západními obchodními loďmi. Garanti se sjednocovali do cechů zvaných kohong. Císař také jmenoval superintendanta námořních cel z Úřadu pro záležitosti císařského domu v Pekingu. Superintendant neboli, jak jej nazývali cizinci, hoppo vydával rozkazy pro kohong a měl kontrolu nad daněním vývozu čínských komodit. Pro bližší informace o kantonském systému viz Fairbank, John K. 1998. *Dějiny Číny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 327–332.

63 Východoindické společnosti byly založené Brity a Holanďany za účelem získávání kapitálu, mimo jiné také pomocí zámořských obchodů.

64 Pro představu toho, jak rapidně se zvětšovala populace, mezi lety 1779–1850 se čínské obyvatelstvo více než zdvojnásobilo z přibližně 150 milionů obyvatel na 430 milionů.

65 Fairbank, *Dějiny Číny...*, 338–340.

2 Historický kontext křesťanské misie v Číně před vznikem Čínské lidové republiky

- (2) finanční odškodnění ve výši 21 000 000 dolarů;
- (3) otevření obchodu v dalších přístavech;
- (4) přítomnost britských konzulů v každém přístavu;
- (5) zrušení kantonského systému a monopolu kohongů;⁶⁶
- (6) mírné clo uvalené jak na dovoz, tak na vývoz;
- (7) postoupení ostrova Hongkong Britům.

Ve 40. a 50. letech 19. století byl nastolen nový řád v čínsko-západních vztazích. Po Nankingské smlouvě podepsalo mnoho zemí s Čínou další smlouvy. Následovaly smlouvy se Spojenými státy (1844), Francií (1844) a Ruskem (1858).

Mnohé změny byly důležité také pro křesťanské misionáře. Nejenže bylo křesťanství opětovně povoleno, ale misionáři se po vyjednávání mezi Čínou a francouzskou vládou těšili novým podmínkám, které jim ulehčovaly jejich misijní snahy. Francie totiž vyslala do Číny diplomata Théodose de Lagrené (1800–1862), který měl pro Francii zajistit stejné výhody, jako měla Británie po podepsání Nankingské smlouvy. To se mu podařilo již v roce 1844 a následně o dva roky později si vynutil, aby císař Daoguang (道光, 1821–1850, v. 1820–1850) vydal dekret zaručující svobodu křesťanské víry. Proto 20. února 1846 vydal toleranční dekret tolerující křesťanství.⁶⁷ Dekret povoloval křesťanství pro čínské věřící, zaručoval navrácení veškerého církevního majetku zabaveného v předcházejících letech, a navíc potrestal všechny, kdo se podíleli na pronásledování křesťanů.⁶⁸

Vojenské střety neskončily první opiovou válkou. Po druhé opiové válce (1856–1860) byla 1858 byla dynastie Qing přinucena k podpisu nové smlouvy s Velkou Británií, Francií, USA i Ruskem. Článek 13 smlouvy z Tianjinu (*Tianjin tiaoyue* 天津条约) mimo jiné zaručoval svobodu praktikování křesťanství a vydal misionářům oficiální pasy, které jim umožňovaly cestovat také do vnitrozemí Číny, kde teď šířili své evangelium. Francie se stala ochráncem práv katolíků; jak zahraničních misionářů, tak místních konvertitů. A tak se situace katolické misie rapidně zlepšila.⁶⁹

2.4.2 Protikřesťanské nálady

Katolická misie v tomto období vzkvétala. Mezi místními křesťany a navrácenými zahraničními misionáři však došlo k určitému napětí a konfliktům. Nově vznikl

66 Pro vysvětlení kantonského systému a kohongů viz poznámka 62.

67 Charbonnier, Jean-Pierre. 2010. Chinese Catholics in the Early Nineteenth Century. In Tiedemann, Gary T. (ed.). *Handbook of Christianity in China: Volume Two: 1800 to the Present*. Leiden a Boston: Brill, 214–246: tedy 222.

68 Wiest, *Setting Roots: The Catholic Church in China...*, 88.

69 Camps, *Catholic Missionaries...*, 118–120.

klá místní křesťanská elita nechtěla, aby cizinci obnovili předcházející kontrolu nad církevním životem. Navzdory naléhavému úsilí místních křesťanů nakonec misionáři po druhé opiové válce skutečně převzali veškerou kontrolu nad místní komunitou. Díky systému smluv a ochraně zahraničních vlád se katolická církev stala „součástí feudální vládnoucí třídy“. Přece jen, křesťanství misionáři si užívali privilegií hlavně díky válečné přesile západních mocností a vynuceným dohodám po opiových válkách.⁷⁰ Podle Jeana Charbonniera, vědce a teologa zkoumajícího křesťanství v Číně, to bylo právě toto období, které později vedlo k vnímání křesťanství jako spojence zahraničního imperialismu v Číně:

Současní čínští historici odsoudili nejednoznačný přístup křesťanských misionářů, kteří se jasně nepostavili proti obchodu s opiem a někdy v něm dokonce viděli příležitost pro evangelium v Číně. [...] Oficiální čínská marxistická historie skutečně ráda identifikuje vývoj křesťanství v Číně se zahraničním imperialismem.⁷¹

Tento obraz křesťanství začal být zřejmý a vytvořil tlak na katolickou církev, aby byla více lokalizovaná, bez zahraničních vlivů. Zároveň toto vnímání křesťanství jakožto pouhého představitele imperiálních mocností umožnilo vzniknout proticizineckým náladám a hnutím. Šířily se pamflety a knihy zesměšňující a kritizující křesťany. Obviňovaly křesťany ze sexuální delikvence a čarodějnictví.⁷² Katolíci v nich byli zobrazováni jako uctívači „nebeského vepře“, což vychází z fonetické podobnosti slov katolická církev (*Tianzhujiao* 天主教) a kvilení nebeského vepře (*tian zhu jiao* 天猪叫).⁷³

Protikřesťanské nálady v letech 1899–1901 eskalovaly do boxerského povstání.⁷⁴ Na základě údajů shromážděných Kennethem Scottem Latourettem zemřelo během povstání přibližně 47 misionářů a více než 30 000 čínských konvertitů.⁷⁵ Křesťané byli zabíjeni, protože je rebelové viděli jako příčinu problémů, kterým Čína v té době čelila. Když bylo v roce 1901 povstání ukončeno podepsáním Pekingského protokolu (*Xinchou tiaoyue* 辛丑条约), povstalci společně s těmi, kdo se podíleli na násilí vůči katolíkům, byli potrestáni francouzskou vládou. Výsledkem toho bylo, že katolická církev v Číně byla opět spojena s krutostí a násilím

70 Fairbank, John K. (ed.). 1974. *Missionary Enterprise in China and America*. Cambridge: Harvard University Press, 2–3.

71 Charbonnier, *Chinese Catholics...*, 220.

72 Wiest, *Setting Roots: The Catholic Church in China...*, 88.

73 Klain, *The Missionary as Devil...*, 127.

74 Boxerské povstání získalo svůj název od zahraničních pozorovatelů. Povstalci praktikovali tradiční čínské bojové umění, které jim připomínalo box.

75 Latourette, Kenneth S. 1929. *A History of Christian Missions in China*. New York: The Macmillan Company, 512–513.

2 Historický kontext křesťanské misie v Číně před vznikem Čínské lidové republiky

vuči místním obyvatelům, protože zahraniční misionáři nevystupovali ani nijak neprotestovali proti masivním popravám rebelů.⁷⁶

2.4.3 Vliv křesťanství na sto dní reforem

V 90. letech 19. století, pod nápoem neustálých proher, vyžadovali někteří čínští intelektuálové radikální reformu císařství. Císař Guangxu 光绪 (1871–1908, v. 1875–1908) a reformista Kang Youwei 康有為 (1858–1927) navrhli reformu čínské společnosti a kultury, která zahrnovala rozsáhlé změny ve vzdělávacím systému, včetně proměny mnoha starých chrámů na moderní školy a vytvoření nového národního čínského státu. Tyto změny jsou známé pod jménem Sto dní reforem (1899, čínsky Wuxu bianfa 戊戌变法),⁷⁷ jelikož měly velice krátké trvání. Přestože řada těchto reforem byla nakonec neúspěšná, znamenaly začátek nové vlny revolucí s cílem znovuoživit a modernizovat tradiční čínskou kulturu – včetně náboženství. Inspirace pro několik těchto změn přišla ze západního křesťanství, jelikož křesťanství bylo v této době vnímáno jako prostředek modernizace společnosti.⁷⁸ Celý proces podnítil novou debatu o náboženství, která vyvrcholila v období Čínské republiky.

2.5 Křesťanství v éře republiky 1912–1949

Po pádu dynastie Qing přišlo velice turbulentní období plné občanských válek a rostoucího nacionalismu. Misionáři neměli jistoty předešlého režimu. Zahraniční katolíci podporovali novou vládu na čele s Yuan Shikaiem 袁世凱 (1859–1916). Ten byl pro ně představitelem umírněného úředníka, který se zapojil do protiboxerského tažení. Jejich obavou ale bylo, aby křesťanství bylo povoleno i v nově uspořádané Číně. Proto lobbovali za zaručení náboženské svobody.⁷⁹

Již před vznikem Čínské republiky (*Zhonghua minguo* 中华民国, 1912) některé reformace ovlivnily budoucí vývoj vztahu mezi státem a křesťanskými skupinami. Reformy z konce dynastie Qing podnítily nový diskurz o náboženství a vedly k vy-

76 Bays, *A New History of Christianity...*, 113.

77 Pro více informací o tom, jaký měly vliv na vývoj čínského náboženského prostředí, doporučujeme Goossaert, Vincent. 2006. 1898: The Beginning of the End for Chinese Religion? *The Journal of Asian Studies* 65(2), 307–336.

78 Misionáři se stali prostředníky mezi západními myšlenkami a novým čínským národním státem.

79 Pieragastini, Steven. 2018. Jesuit and Protestant Encounters in Jiangnan: Contest and Cooperation in China's Lower Yangzi Region. In Cañizares-Esquerria, Jorge; Maryks, Robert A. a Hsia, Ronnie P.-C. *Encounters between Jesuits and Protestants in Asia and the Americas*. Leiden: Brill, 117–136; tady 129.

tvoření tří kategorií: náboženství (*zongjiao* 宗教),⁸⁰ pověry (*mixin* 迷信) a heretické kultury⁸¹ (*xiejiao* 邪教).⁸² Skupiny označované jako náboženství se měly sjednotit pod náboženskými organizacemi a být zorganizované po vzoru křesťanských církví, který zahrnoval hierarchickou strukturu, určení přesně vymezeného prostoru pro rituály a také speciální strukturu pro vzdělávání náboženských specialistů. K získání povolení pro náboženské skupiny v Čínské republice se vyžadovalo, aby byly splněny všechny tyto podmínky. Nově vzniklý stát nakonec uznával pět náboženských skupin: buddhismus, taoismus, katolickou církev, protestantskou církev⁸³ a islám. Tato kategorizace byla následně také využita po vzniku ČLR (1949) k organizaci náboženského života ve státě.

Čínská vláda tak historicky definovala to, co se v politických debatách přijímá jako institucionální náboženství, a tím formovala náboženskou ortodoxii. Náboženské praktiky označené jako pověry nebo heretické kultury – jako je uctívání předků nebo pálení božských peněz – nebyly podporovány. Z kategorie náboženství byly také vyloučeny různé obřady a představy, které byly v minulosti součástí oficiálního státního kultu. Nesplňovaly však kritéria „modernosti“, a proto byly označeny jako nevyhovující součást oficiálně uznávaných náboženství. Aby se s tím některé skupiny vyrovnaly, začaly se kategorizovat jako sekularizované praktiky.⁸⁴

Na počátku 20. století bylo křesťanství mnohými Číňany vnímáno jako prostředek k modernizaci společnosti a misionáři se stali prostředníky mezi západními myšlenkami a novým čínským národním státem. Faktem je, že mnoho zástupců moderní intelektuální a vzdělané elity bylo zároveň absolventy misijních škol a významnou část z nich tvořili křesťané. Například Sunjatsen (Sun Zhongshan 孫中山, 1866–1925), první prezident Čínské republiky, byl sám protestantem (metodistou) a chodil do křesťanské školy na Havaji a později v Hongkongu.⁸⁵

80 Termín *zongjiao* je neologismem. V čínském jazyce původně neexistoval obecný termín „náboženství“, vznikl po konfrontaci se západním chápáním termínu „náboženství“. Termín se do Číny dostává z Japonska. Jedná se o překlad termínu *shūkyō* (新興宗教). Doslovný překlad by mohl být „učení předků“. Pro více informací viz Ashiwa, Yoshiko a Wank, David L. (eds.). 2009. *Making Religion, Making the State: The Politics of Religion in Modern China*. Stanford: Stanford University Press.

81 Doslovný překlad termínu z čínštiny je „chybné učení“, ale často se setkáme spíše s překlady jako „nebezpečná sekta“ – ty vycházejí z toho, jak se termín využívá v čínském kontextu dnes.

82 Palmer, David A. 2009. China's Religious Danwei: Institutionalising Religion in the People's Republic. *China Perspectives* 9(4), 17–30: tady 21.

83 Katolicismus a protestantismus jsou v Číně dodnes vnímány jako dvě odlišná náboženství. Je to mimo jiné způsobeno také tím, že oba křesťanské proudy využívají jiné terminologie. Například pro označení Boha Otce se v katolicismu využívá termín *Tianzhu* 天主, zatímco v protestantismu *Shangdi* 上帝.

84 Pro více informací o tom, jak se náboženské kultury transformovaly do sekulárních praktik, viz Goossaert a Palmer, *The Religious Question...*

85 Bays, *A New History of Christianity...*, 84.

2 Historický kontext křesťanské misie v Číně před vznikem Čínské lidové republiky

Po obdržení křesťanského vzdělání představitelé takto vzdělané elity považovali křesťanské učení za prospěšné pro celou společnost. V roce 1913, kdy se konaly první volby do čínského parlamentu, bylo z 274 osob zvolených do parlamentu 60 křesťanů. Jedním z prvních nařízeních nově vzniklé republiky bylo také zrušení dříve používaného lunárního a solárního kalendáře a přijetí gregoriánského kalendáře počátkem roku 1912. Ve stejném roce zaručil parlament svobodu náboženství (*xin-jiao ziyou* 信教自由) v prozatímní ústavě.⁸⁶

Po májovém hnutí (1919)⁸⁷ se stále více šířil nacionalismus společně s protizápadními náladami a již v roce 1922 vypukly protikřesťanské studentské protesty v Šanghaji a Pekingu namířené proti misijním univerzitám.⁸⁸

Na druhé straně měli křesťané značné zastoupení v nacionalistické vládě založené Čankajškem (蔣介石, 1887–1975). Čínská republika navázala diplomatické vztahy se Svatým stolicem a prvním oficiálním delegátem v Číně se stal biskup Celso Costantini (1876–1958). Svatý stolec podpořil náboženskou lokalizaci a odsoudil imperialistickou minulost katolické církve v Číně. Papež Pius XI. (1857–1939, pontifikát 1922–1939) tak v roce 1926 vysvětil šest čínských biskupů.⁸⁹ V roce 1939 Vatikán uznal své stanovisko ve sporu o rity za chybné a povolil uctívání předků i Konfucia jako sekulární civilní rituály. V roce 1943 vyslala čínská nacionalistická vláda ambasadora do Vatikánu a o tři roky později jmenoval Vatikán Tomáše Tian Gengxina 田耕莘 (1890–1967) prvním čínským kardinálem. To bohužel nic neměnilo na faktu, že katolickou církev v Číně až do 50. let 20. století de facto řídili cizinci.⁹⁰

Jak katolíci, tak protestanti měli vliv na založení některých nových univerzit. Na počátku 20. století byla například katolickou církví založena Univerzita Zhen-dan v Šanghaji nebo Univerzita Furen v Pekingu.⁹¹ Křesťanství bylo v tomto období tak vlivné, že některé hlasy prosazovaly myšlenku křesťanství jako státního náboženství pro novou Čínu. Tuto myšlenku však přijaly jen úzké kruhy křesťanů a nebyla podpořena. Ve stejné době totiž také vznikaly skupiny ovlivněné myšlenkami marxismu, které odmítaly náboženství – a také křesťanství. Navíc křesťanství bylo stále spjato s imperialismem a západními mocnostmi. Právě tyto proudy se staly v společnosti dominantními a určovaly pozdější vývoj křesťanů v Číně.

86 Goossaert a Palmer, *The Religious Question...*, 57.

87 Po ukončení první světové války představitelé Číny doufali ve zrušení tzv. nerovnoprávných smluv. Avšak v průběhu mírových jednání ve Versailles bylo původně Němci spravované území v Číně přiděleno Japoncům. To vedlo k vlně nespokojenosti a sérii studentských protestů, které se označují jako májové hnutí (*wusi yundong* 五四运动).

88 Lian, *Redeemed by Fire...*, 7.

89 Byli to vůbec první vysvěcení čínští biskupové od roku 1674, kdy papež Klement X. (1590–1676, pontifikát 1670–1676) vysvětil za prvního čínského biskupa Luo Wenzaa 罗文藻 (Gregorio López, 1616–1691). Viz Lian, *Redeemed by Fire...*, 11.

90 Wiest, *Setting Roots: The Catholic Church in China...*, 89–90.

91 Bays, *A New History of Christianity...*, 113.